

Birte Carlé

Eneboersken Hild

En norrøn jomfru-fortælling

1. Oplysninger om teksten

Fortællingen hører til Jóns biskups ægga; den er gengivet i Biskupa sögur 1 (1858) pp.203-07 og 254-56; den sidste version har betydelige lakuner. Desuden findes den i Gudni Jónssons udgave af Biskupa sögur pp. 152-55 med fortsættelse pp.157-58.

Jón var den første biskop på Hólar. Han døde her i 1121; år 1200 blev han helgenforklaret på Altinget. Der forelå på det tidspunkt ingen komplet levnedbeskrivelse med mirakler der kunne begrunde helgenforklaringen. Det må derfor anses for det mest sandsynlige, at dokumentationen for hans hellighed har bestået af nogle optegnede mirakler.¹⁾ Det er formodentlig et af disse optegnede mirakler der foreligger i fortællingen om Hild, der således kan karakteriseres som et stykke norrøn hagiografi fra 1100-tallet. I Biskupa sögur 1(1858) p.254 omtaler udgiveren det som en frásaga.

2. Fortællingens samhørighed med Islands samfunds- og naturforhold.

Fortællingen er lokaliseret til Hólarstad, hvor Jón biskop står for styret, og hvor en del kristne mænd og kvinder søger hen. Desuden spiller Kolbeinsdal en rolle som det sted hvor den unge pige, Hild, indretter sig som eneboerske; hun har lært stedet at kende, da hun sammen med andre kvinder var på tærskarbejde der. (En variant siger: da hun sammen med andre kvinder var der for at samle bær.) Men disse stednavne indebærer i sig selv ikke noget bevis for, at fortællingen er af original islandsk oprindelse.

Anderledes forholder det sig med den måde, hvorpå det islandske løkalsamfund indgår i teksten. Eftersøgningen af Hild, der er flygtet hjemmefra fordi hendes forsat

om at leve som eneboerske i kirkens regi støder på modstandbåde fra hendes formynders og fra biskoppens side, foregår på gårdene i den nærmeste omegn; folk får den formodning, at hun er sprunget i åen der løb lige i nærheden, og eftersøgerne får et godt råd fra stedets kloge kone, Guðrún Dadadóttir, som samme morgen har modtaget Hild i al fortrolighed: Hun er længere borte, end I tror. Efter nogle dages forløb kommer da nogle af stedets kvinder i tanker om, at Hild under arbejdet tidligere på sommeren i Kolbeinsdal havde gjort bemærkninger om, at dette sted ville egne sig til eneboerliv. Da Hild siden har fået sit forsæt gennemført og lever i en lille indviet nonne-celle tæt ved kirken, optræder den lokale tømrer i fortællingen; han formodes at være den bedst egnede til at fjerne den hærskere af mus, der huserer i cellen, og han river al den gamle vægbeklædning ned og sætter nyt op i stedet. At det ikke hjælper, er en anden sag; det skal der jo et mirakel til for, og det er da også det mirakel som biskop Jón en nat vender tilbage fra sin himmel for at udføre.

Som det allerede delvis fremgår af ovenstående, er det ikke bare samfundsforholdene på Island, men også de stedlige naturforhold, der naturligt indgår i fortællingen. Eneboer-stedet udmærker sig ved at have rigeligt med bær og rent vand inden for rækkevidde (om sommeren!), samt ved at der er flade sten som kan bruges til at bygge hus af. Museplagen endelig, er vel ikke blot anledning til miraklet, men tillige et markant stykke lokalkolorit.

3. Hagiografiske topoi

Tilsyneladende foreligger der da i historien om Hild en autentisk norrøn jomfru-fortælling, overbevisende integreret i islandske natur- og samfundsforhold. Heroverfor er det imidlertid vigtigt at fremhæve, at teksten sprog-

ligt set rummer elementer, der tydeligvis placerer den i afhængighed af latinsk hagiografi.

Et væsentligt træk er her præsentationen af jomfruen. Hun skildres med den række beskrivende udtryk, der er stadig tilbagevendende i de latinske jomfru-fortællinger; specielt vendingen: "smuk af ydre, men endnu smukkere i troen" er ganske stereotyp. Desuden står der om hende:

" og så stor var hendes tro, at hun allerede fra ungdommen af tragtede efter et liv som eneboer ...". Det er netop på den måde, jomfruen som social rolle introduceres i de hagiografiske fortællinger: hun tager afstand fra de sociale ordninger, der involverer hende i ægteskab og familie, og hun tager afstand fra et heteroseksuelt forhold. Disse ting kan hun opnå, hvis hun så at sige kan etablere sig som kristen inden for kirkens og dermed samfundets rammer; lykkes dette ikke for hende, står hende den (vanskeligere) mulighed åben, at slå sig ned i ødemarken. Ifølge Gudni Jónssons udgave er hendes tilbagevenden til Hólarstad nærmest et triumftog: "Hun blev nu fulgt til sit hjemsted og alle glædede sig over hendes tilbagekomst, og hun opnåede nu det, som hun så længe havde begæret, for nu lod den salige Jón biskop bygge et lille hus til hende lige op til sanghuset, syd for køret, og han indviede hende til nonne og viede denne kloster-celle til bolig for hende ...". Men teksten i Biskupa sögur 1(1858) giver et noget andet indtryk, for her siges det, at "hun blev taget, skønt hun gjorde modstand, og ført hjem til byen, og alle glædede sig over at hun var blevet fundet."

Netop i forbindelse med, at hun bliver fundet i sin eneboerhytte, rummer fortællingen et træk, der karakteriserer stilen i jomfrufortællingerne i deres latinske (og i de oversatte) versioner. Det er brugen af et billedsprog, der omskriver og således erstatter sociale relationer med kristelige. Som et eksempel kan nævnes Agnes-fortællin-

gen, der som et led i metaforikken udførligt behandler troløvelses- og ægteskabsforhold, både ud fra økonomiske og fra emotionelle aspekter.²⁾ I fortællingen om Hild er udgangspunktet for omskrivningerne det, at pigen omtales som "Herrens skjoldmø"; herfra er vejen så åben til at fortælle, at hun var "bevæbnet med bønner", at "hendes brynje var den hellige tro, hendes hjelm var håbet og hendes skjold var salmesangen". Det må understreges, at det nok ingenlunde er tilfældigt, hverken at det er den militante figur skjoldmøen - der jo især forekommer hos Saxo og i fornaldarsagaer³⁾ - som dukker op her, eller at det er skjoldmøens militære udrustning der ligger til grund for beskrivelsen af jomfruens åndelige udrustning. For det er på dette sted i fortællingen at konfrontationen mellem jomfruen på den ene side, og kirkens og samfundets magthavere på den anden side finder sted. En konfrontation, der fører til jomfruens sejr i al offentlighed.

Et andet kendt træk fra den latinske hagiografis fortællinger er den natlige vision, som jomfruen har i sin celle: en hellig mand - i Hilds tilfælde den nu sannelige Jón biskop, i f.eks. Agathes tilfælde en apostel sendt af Herren⁴⁾ - dukker op og frelser hende fra det onde der truer; i fortællingen om Hild er det biskoppen der under sit natlige besøg forjager musene med sin stok.

Som et træk, der er kendt fra den klassiske latinske hagiografi, kan også nævnes beskrivelsen af eneboerens sted: er der blot vand og frugter og ly for (sol og) regn, anses det for det ideelle heremitorium. Det må dog udtrykkeligt bemærkes, at Hilds lille klippehule langt fra gør det komfortable indtryk som man får af Paulus eremits tilholdssted i Hieronymus' fortælling om den gamle eneboer.⁵⁾

Da eneboermotivet er så fremherskende i fortællingen, kunne man tænke sig, at den havde et forlæg i latinske eremit-fortællinger. Jeg har derfor undersøgt den afdeling af Rosweydes Vitae Patrum, der hedder Vitae mulierum, men her synes ikke at foreligge nogen tekst, der kan anses for forbillede, endsige da forlæg for fortællingen om Hild.

4. Metodiske overvejelser.

Det kan altså med rimelighed formodes, at vi har med et stykke norrøn hagiografi at gøre; og vi vil i den her givne sammenhæng bruge teksten til at forøge vores viden om kvinders vilkår.

I den forbindelse kan man efter min mening anlægge tre væsentlige synspunkter på teksten:

1. Teksten kan ikke uden videre tages for et vidnesbyrd om historiske facts. Dette er almindeligt anerkendt og nævnes kun for en ordens skyld.

2. Teksten kan opfattes som led i en kommunikationsakt. I den givne sammenhæng vil det da blive vigtigt at undersøge, hvilken hensigt afsenderen (formodentlig klerken) har haft, samt på hvilken måde modtageren har afkodet meddelelsen. Dette synspunkt anlægges f.eks. af Jenny Jochens i artiklen *The Church and sexuality in medieval Iceland*. Under omtalen af nogle mirakler fra biskop Gudmunds saga siger JJ: Some of these miracles involved women who wanted to break with their illicit sex life and live on the new holy pattern of Gudmundr himself. Since we know these stories only from the biographies of of Gudmundr, we assume that the clerics who wrote them were using or creating the stories - based on evidence which we will never be able to verify - to effect a change they deemed desirable. Apparently resigned to ingrained, unchangeable sexual attitudes in men, the authors now tried to influence women.⁶⁾

Af citatet fremgår de ovennævnte to synspunkter på hagiografiske tekster: de er ikke pålidelige historiske kilder; de må derfor antages at være missionerende tekster.

3. Ved siden af det historiske og det kommunikations-teoretiske synspunkt vil jeg lægge endnu et, nemlig: indflydelsen fra narrative mønstre og litterære konventioner.

Der findes f.eks. i de apokryfe apostelakter en del beretninger om kvinder, der opgiver deres seksualliv til fordel for den kristne kyskhed. Det kunne tænkes, at kendskab til sådanne fortællingers forløb (det narrative mønster) og til detaljer i udformingen af teksten (litterære konventioner, hagiografiske topoi) har haft indflydelse på affattelsen af mirakler om kvinder, der beslutter seksuelt at forandre livsstil.

Med de ovennævnte tre synspunkter in mente vil jeg som afslutning vende tilbage til fortællingen om Hild. Set i lyset af det første synspunkt kan det konstateres, at dette ikke er en beretning, der direkte overbringer en historisk virkelighed.

Stiller man nu spørgsmålet: Hvad har tilhøreren/læseren skullet afkode af denne fortælling? - så blir svaret: At biskop Jón kunne det, som ingen anden var i stand til, nemlig af forjage musene.

Imidlertid er det tydeligt, at effekt-synspunktet ikke er tilstrækkeligt til at tømme denne fortælling for mening. Heller ikke, selv om man inddrager et aspekt af propaganda for nonne-tilværelsen.

Jeg anser det følgelig for nyttigt ved behandlingen af en mirakelfortælling som den om Hildr einsetukona at inddrage det synspunkt, at der bag en sådan fortælling ligger formgivende kræfter fra bestående narrative mønstre og velkendte skrive-konventioner.

Det narrative mønster foreligger her præget i en fortælling om en pige, der ud fra en kristen motivering ønsker at bryde med de givne sociale konventioner. Det fører til en konflikt med de mænd, der har indflydelse på og tildels magt over den sociale ramme om hendes seksualitet. Samtidig får pigen støtte af "ein vitr kona".

Konfrontationen udspilles for øjnene af en del tilskuere. Den resulterer i, at pigen opnår hvad hun stræbte efter: et liv uden familie og uden heteroseksualitet. Hendes fortsatte liv udformes da som en mellemting mellem en nonne- og en eneboer-tilværelse.

M.h.t. de velkendte skrive-konventioner henviser jeg til afsnittet om hagiografiske topoi.

Jomfru-fortællinger foreligger i den litterære tradition i to udformninger: en hvor jomfruen overvinder modstand og modstandere og etablerer sig som kristen (eksemplet Thekla); og en anden (yngre), hvor jomfruen uvægerligt må lade livet (martyrfortællingerne). Historien om Hild er tydeligt af den første type. En kristeligt baseret kvindeskildring fra 100-tallet kan således genfindes i nye klæder på Island i 1100-tallet.

5. Konklusion

Hvis man vil drage en forsigtig konklusion ud af det ovenfor fremførte, må det da være, at et supplerende synspunkt, der inddrager bestående narrative mønstre og velkendte skrive-konventioner, kan være nyttigt ved behandlingen af norrønt hagiografisk materiale. Det kan nemlig bidrage ved at stille og belyse spørgsmålet: Har vi til en vis grad med oldkristelige problemer og konventioner at gøre - eller bundet teksterne udelukkende i middelalderlige islandske forhold?

Birte Carlé
Skovvæget 14
3100 Hornbæk
Danmark

Scandinavisch Instituut
Rijksuniversiteit Groningen
Grote Kruisstraat 2
Groningen
Nederland

NOTER

1. Se Højgaard Jørgensen (1982) s.14.
2. Se f.eks. Legenda aurea ed.Th.Graesse s.114
3. Jfr. Præstgaard Andersen (1982) s.14.
4. Se f.eks. Legenda aurea ed.Th.Graesse s.171-72.
5. Jfr. Carlé (1985) s.65.
6. Journal of Medieval History 6 (1980) s.387.

BIBLIOGRAFI

- Biskupa sögur, 1-2. Gefnar út af Hinu íslenzka bókmenta-félagi. Kaupmannahöfn 1858 og 1878.
- Biskupa sögur, 1-3. Ed. Guðni Jónsson. Íslendingasagn-útgáfan.
- Carlé, B., Jomfru-fortællingen. Et bidrag til genrehistorien. 1985.
- Højgaard Jensen, J., Historien om Biskop Laurentius på Hólar. 1982.
- Legenda aurea, ed.Th.Graesse. Reprint, Osnabrück 1969.
- Præstgaard Andersen, L., Skjoldmøer - en kvindemyte. 1982.
- Rosweyde, H., Vitae Patrum. Antwerpen 1615.

Eneboersken Hild

Et jærtegn fra biskop Jóns saga

Nu skal der særlig fortælles om den begivenhed, der fandt sted efter salig biskop Jóns død, i tidsrummet mellem hans død og hans translation.

Det er begyndelsen til historien, at da den salige biskop Jón rådede for Hóllastad, da flyttede mange fromme folk dertil, både mænd og kvinder, som det allerede er fortalt. Deres leder var den mand, som tidligere har været omtalt, og som hed Hámund præst, Bjørns søn; sammen med ham var hans unge kvindelige slægtning, som hed Hild. Hun var ung af alder og ren af legeme, ydmyg i arbejdet, mild af sind, smuk af ydre, men endnu smukkere i troen; for så stor var hendes tro, at hun allerede fra ungdommen af tragtede efter et liv som eneboer, og hun bad indtrængende den salige biskop Jón om at lade bygge et hus til hende alene og indvie hende til nonne. Hun bad også sin slægtning og fosterbror om at hjælpe hende med at få biskoppen til at tilstå hende dette.

Men de opfyldte ikke hendes bøn, for de turde ikke lade det komme an på en prøve, om hun kunne overholde den plan, som de ikke mente var tilstrækkelig velovervejet. Og da hun ikke opnåede det som hun ønskede, så tog hun hemmeligt bort om efteråret, en højtidsdag lige efter messen, for at finde et øde sted at slå sig ned.

Man søgte da efter hende, men man fandt hende ikke, hverken på stedet hvor hun hørte til eller på de nærmeste gårde, og alle undrede sig herover. Nogle mente, at hun pludselig havde mistet forstanden og var sprunget i åen der løb lige i nærheden, eller at hun havde gjort en ende på sit liv ved en anden overillet handling. Der var en klog kone, som hed Gudrun Dadadatter, mor til Ingunn, som der tidligere er fortalt om; da hun

hørte dette, sagde hun: "I skal ikke tænke så tåbeligt om vor søster Hild, for hun kom til os tidligt i morges. Det siger jeg jer for sandt, det var ikke vanvid der lyste ud af hendes øjne, men hengivenhed i Guds nåde. Tro I det, som jeg siger jer: det vil vise sig, at hun er længere borte end I troede."

Der gik nogle dage, hvor man intet så til hende. Da sagde kvinder, der tidligere på sommeren var draget på tærskearbejde i Kolbeinsdal sammen Hild, at hun havde sagt til dem, at hun syntes det var et godt sted at bo for en der ville være eneboer; hun sagde, at der var nok af bær at spise og det reneste vand at drikke, og flade sten nok at bygge sig en bolig af. Da de fortalte dette, kom folk i tanker om, hvad hun ofte tidligere havde talt om. Derfor drager nu nogle skyndsomst hen til det sted, hvor kvinderne havde opholdt sig, da de tærskede, og der fandt de Herrens skjoldmø bevæbnet med bønner og beredt til kamp mod fjenden og hans folk; hendes brynje var den hellige tro, hendes hjelm var håbet, og hendes skjold var salmesangen. Hun havde bygget sig et lille beskyttet sted af sten, og hun havde samlet sig et forråd af bær til føde. Hun blev nu fulgt til sit hjemsted, og alle glædede sig over hendes tilbagevenden; hun opnåede da det, som hun så længe havde begæret, for nu lod den salige biskop Jón et lille hus bygge til hende, lige op til sanghuset, syd for køret; døren vendte mod syd, og han indviede hende til nonne, og viede denne klostercelle til bolig for hende, og der levede hun sit liv indtil sin alderdom og tjente Gud med faste og bønner. Og da den salige biskop Jón døde, da skete det, at han blev begravet lige over for denne klostercelle.

Nu skal det fortælles, hvilken nåde og trøst Gud gav hende takket være den salige biskop Jón, hendes fosterfar, dengang han havde forladt denne verden; efter hans

død blev hun af fjenden udsat for mange prøvelser; mange vidste det, og det kunne ikke skjules. På et tidspunkt kom der en stor flok mus ind i hendes lille celle; de var både mange og store, og hun kunne ikke få dem væk; til sidst syntes hun ikke hun kunne holde det ud. Man prøvede på alle tænkelige måder at komme dette onde til livs, men uden resultat. Så sendte man bud efter den dygtigste håndværker, Bersi Dagssøn, for at han skulle hjælpe hende i kraft af sine færdigheder. Han tager vægbeklædningen i cellen ned og sætter omhyggeligt nye fyrreplader op; men det hjalp ikke. Det var nu kommet så vidt, at man anså sagen for håbløs.

Da eneboersken Hild nu indså, at man havde opgivet at hjælpe hende i denne prøvelse, så holdt hun en nat følgende enetale: "Hvis min herre, biskop Jón, kunne vide, hvor stor fortræd jeg har af disse usalige væsner, og hvis han nu på åndelig vis ville tage sig lige så godt af mig som han gjorde det legemligt, mens han levede hos os her i verden, så ville det ikke længe fortsætte på denne måde. Hør du mig nu, hellige biskop Jón, sagde hun, for du indviede mig til Gud med nonne-vielse, og satte mig på dette sted og hjalp mig ud af al fjendens fristelse med din munds tale og dine bønners hjælp; men nu svigter du mig. Hør du nu på din tjenestekvinde, som har tiltro til dig, så at jeg kan blive hjulpet ved din fortjeneste og ikke bliver overvundet og må forlade min bolig, den som du har beredt til mig her i sin tid, og så at fjenden ikke skal glæde sig over, at det går mig dårligt. Vær du mig nær i nøden, ligesom du er stedt til hvile her tæt ved mit hus. Og de elendige mus, som skræmmer mig så voldsomt, jag du dem bort, så de ikke kommer tilbage, for at jeg kan glæde mig takket være dig, og gid jeg så må takke Gud ved at tjene ham af al min kraft.

Da hun havde sagt dette, så hun en mand komme ind i cellen, han var præsteklædt, en hellig og prægtig mand. Og det forekom hende, at hun i ham genkendte den hellige biskop Jón. Han havde en stok i hånden og sprang rundt om huset og drev på den måde alle musene bort, og hun så aldrig mere noget til dem i den celle, og hun takkede Gud og den hellige biskop Jón.

Det fortælles, at Hild eneboerske levede fra biskop Jóns dage til den tid, da biskop Bjørn Gilssøn havde været i embede i tolv år, han som var den tredje biskop på Hólar. Hun havde altid levet et fromt liv her i verden. Det viste sig også i hendes ydre fremtoning her i verden, at hun bar helligdommens gave i sit bryst, for hun var altid blid og mild og havde en dues enfold. Hun underviste fromme kvinder, der kom til hende privat. Hun opfostrede også den fattige dreng, som biskop Thorolf støttede, og lærte ham psalteret. Og da hun for alvor begyndte at blive gammel og på grund af frost og kulde ikke mere kunne være i sin celle om vinteren, så fik hun et opvarmet værelse, og der kom en kone og hjalp hende. Hun lod et tæppe hænge op, så hun ikke kunne se de mænd, der færdedes i huset, og hun talte aldrig et verdsligt eller letfærdigt ord, og hvad hun nødvendigvis skulle bruge, øet bad hun dem om ved at gøre tegn eller med ganske sagte ord.

I høj alderdom levede hun sine dage til enden den femte dag i marts måned, hvor hun udåndede og drog til Gud, bort fra denne verdens nød. Og så godt har den almægtige Gud ordnet det, at ligesom hun var forbundet med den salige biskop Jón, mens han levede, således er der også sammenfald mellem hendes dødsdag og hans translationsdag.